Aarschotsche Studiën

I

ARCHIEF COLLEGIALE O.L.V. KERK AARSCHOT

Fr. DE WAEL

Drie oude Aarschotsche Kerkramen

Een herinnering aan nationale grootheid en roem

PAROCHIA B. V. M. AERSCHOT

1937

Druk. Wed. Tuerlinckx-Boeyé, Aarschot

+

Hartelijk aan mijn oud-collega en Bestuurder, den Z. E. Heer Deken van Aarschot opgedragen.

WILLEM DE CROY, HEER VAN CHIÈVRES, MARKIES VAN AARSCHOT, etc. (1458-1521)
en MARIA MAGDALENA DE HAMAL
(Victoria and Albert Museum. Londen)

Drie oude Aarschotsche Kerkramen

Een herinnering aan nationale grootheid en roem

Het Victoria and Albert Museum te Londen bewaart een glasraam dat eertijds te Aarschot het heiligdom sierde van « Onse Lieve Vrouwe van Seven Torens ». Onder de regeering van koningin Victoria (1837-1901) was Engeland zeer bloeiend. De schatkist liet groote uitgaven toe en vele kunstwerken vulden de musea : het British Museum, het Victoria and Albert- en het Indian Museum, het Tate Museum, de Wallace Collection, de National Gallery en de National Portrait Gallery.

Het Aarschotsche raam werd onder de regeering van Victoria aangekocht en draagt nummer 2210 in de verzameling.

Hoelang dit raam in Engeland is, is vooralsnog niet uit te maken. Nochtans weten wij met zekerheid dat het vroeger deel uitmaakte van de « Bernal Collection » die in 1855 onder den hamer werd gebracht. De heer Bestuurder van het Victoria Museum denkt dat de veiling plaats had in de gekende verkoopzaal van Christie. Toen werd het glasraam aangekocht voor de Marlborough House Collection. Deze verzameling werd opgenomen in het oude South Kensington Museum en zoo kwam het Aarschotsche raam mede terecht in het latere Victoria and Albert Museum.

De gang die twee zalen verbindt krijgt zijn licht door een weelderige reeks oude ramen. In den Vlaamschen groep van de 15^{e} en 16^{e} eeuw kan men daar het Aarschotsche brandglas bewonderen. Volgens den catalogus werd het in 1521 vervaardigd. Het weerstond dus aan de aardschokken die in 1756 het torenkruis neerhaalden. Ook de geuzen die in 1578 in de kerk huisden hebben het gespaard.

De kleuren van de acht paneeltjes zijn heel frisch. De twee bovenste zijn donkerbruin en bevatten de spits van een Gothischen boog met fleuron. De twee onderste toonen ons de wapenschilden van de familiën de Croy en de Hamal. Het blazoen van de Croy is gevierendeeld volgens het type van het oud-Fransch schild. Het snoer er rond en ook het halssnoer van den prins hebben 't zelfde schakelmodel. Het linkerbovenstuk en de rechter punt bevatten 3 balken van keel en 4 van zilver. De linker punt en het rechter bovenstuk zijn een zilver veld met roode bijlversiering. Het schild van de markiezin is een damesschild met afwisselende zilveren en roode balken.

In de middenpaneelen knielen de markies Willem de Croy en zijne gade Maria Magdalena de Hamal.

In een bijgevoegd onderschrift lezen wij de titels van de Croy en zijne echtgenoote. Hij wordt er genoemd godfather, d.i. peter van Karel V, wat een vergissing is, want die eer viel te beurt aan Karel van Croy, eerste prins van Chimay. Wel speelde Willem een zeer belang-

rijke rol in onze nationale geschiedenis, hij was mede de verknochte opvoeder van Keizer Karel en bleef immer zijn trouwe en schrandere medewerker.

Willem was de derde zoon van Philips van Croy en van Jacqueline van Luxemburg. Hij werd geboren in 1458. Werd heer van Chièvres, hertog van Soria, markies van Aarschot en graaf van Beaumont. Hij verdiende zijn sporen in den dienst van de Oostenrijksche Habsburgers. Reeds in 1486 was hij een trouw generaal bij de troepen van Maximiliaan van Oostenrijk, zoon van Keizer Frederik III. Na den dood van Karel den Stoute huwde Maximiliaan met dezes dochter Maria van Boergondië. Zóó kwamen de Habsburgers in onze nationale geschiedenis. Dat werd toen 'n geduchte strijd van den Habsburger tegen onze gemeenten, tuk op hun oude vrijheden, — eens sloten de Bruggelingen hem op in de kelders van « Cranenburg ». Maar onder het brutaal geweld van de Duitsche lansknechten moesten ze bezwijken. In den strijd tegen Frankrijk anderzijds bleef Willem de Croy zijn meester trouw. Onmiddellijk na den dood van Karel den Stoute voor de muren van Nancy was Lodewijk XI Picardië, Artezië en Boergondië binnen gevallen. In 1488 verovert de Croy Walcourt op de Franschen. Om zijn menigvuldige diensten verwierf hij het Gulden Vlies in 1491 (*). In 1496 huwt Philips de Schoone, zoon van Maximiliaan, met Joanna van Aragon en reeds in 1497 benoemt hij Willem de Croy, ook gezeid Chièvres, tot Baljuw van Henegouwen, die weldra eveneens zetelt in de Raad van State. Na de geboorte van hertog Karel in 1500 reist Chièvres naar Lyon en bewerkt een verdrag met Frankrijk: Karel zou later in het huwelijk treden met Claude, dochter van Lodewijk XII. Dit voorgenomen Fransch huwelijk zou echter mislukken want Karel huwde met Elisabeth van Portugal.

Chièvres, die sinds 't vertrek van Philips den Schoone naar Spanje (1504), gouverneur der Nederlanden geworden was, steeg in aanzien en in macht. Bij 't vernemen van den dood van zijn meester in 1506 ging hij te Namen wonen. Immers Margareta van Oostenrijk zou het regentschap van de Nederlanden waarnemen en Maximiliaan had zorgen genoeg in Duitschland.

De ongelukkige Johanna werd zinneloos bij den dood van haar gemaal en de weezen, Karel, Ferdinand en hun twee zusters kwamen onder de voogdij van tante Margareta die zich te Mechelen vestigde.

Intusschen werd ijverig gewerkt aan de opvoeding van den « hertog van Luxemburg » den toekomstigen Keizer Karel (Karel V). Willem de Croy verzorgde de militaire opvoeding, wijl Adriaen Floriszoon Boyens, de geleerde en vrome proost van de Sint-Pieterskerk te Leuven, de

(*) Deze edele orde werd door Philips den Goede ingesteld toen hij in 1429 te Brugge huwde met Isabella van Portugal. Slechts leden van hoogen adel ontvingen die onderscheiding « tot glorie van God, tot verheffing der Kerk en tot aanmoediging van deugd en goede zeden ».

latere Paus Hadrianus VI (1522-1523) en stichter van het « Pauscollege » te Leuven, zijn litteraire en zedelijke opvoeding moest behartigen. Politieke opleiding kreeg hij intusschen van zijn moei, Margareta van Oostenrijk, die zelf haar opvoeding aan 't hof in Frankrijk genoot. Zij was verloofd geweest met den Franschen kroonprins die echter, eenmaal koning (Karel VIII), « la gent Margot » niet wenschte te huwen. Met het gevolg dat haar bruidschat, o.m. Franche-Comté en Artezië, aan haar vader Maximiliaan werden teruggeschonken. De militaire opleider oefende den jongen prins in het hanteeren van de wapens, en alhoewel Karel in zijn jeugd aan vallende ziekte leed, was hij een dolle liefhebber van paardrijden, zoodat bij Karel's troonbestijging de Spanjaarden zouden zeggen « dat hun beste ruiterijofficier heenging ».

In 1515 wordt Karel meerderjarig verklaard en als Souverein erkend door de Staten-Generaal.

Chièvres wordt raadsheer en beheerder der financiën. Nadien wordt hij kapitein-generaal van de vloot en zoo maakt hij de reis meê met den vorst naar Spanje.

Dààr wordt Chièvres kanselier van Castilië. Bij den dood van Ferdinand van Aragon in 1519 krijgen de Spanjaarden, graag of niet, een Vlaamschen vorst, Gentenaar van geboorte. Ten believe van zijn oudleerling komt de behendige Chièvres alle moeilijkheden te boven en tot belooning krijgt hij het markiezaat dat gevormd wordt uit het gebied van Heverlee, Aarschot, Bierbeek en Rotselaar.

Weldra moest de markies Karel, die intusschen eveneens Keizer van Duitschland was geworden, vergezellen naar Aken waar de kroning zou plaats vinden. De kandidatuur van den sluwen Franschen koning Frans I, was mislukt dank zij de diplomatieke werking van de onvermoeibare tante Margareta.

De jonge keizer had veel zorgen met zijn Duitsche onderdanen. De hervorming onder de leiding van Luther bracht Duitschland in rep en roer. Er werd beslist dat de afvallige Augustijner monnik zich zou komen verantwoorden voor den Keizer en den Rijksdag te Worms.

Chièvres vergezelde weer Karel V naar Worms. Dat werd zijn laatste reis. Hij stierf er plots op 18 Mei 1521. Er wordt beweerd dat de schielijke dood veroorzaakt werd door vergiftiging.

Er vlekt eenige schaduw op het leven dat hij toch loyaal in den dienst had gesteld van zijn souverein, Zijn integriteit wordt fel betwijfeld: Chièvres had 'n zwak voor geschenken en wanneer men iets wilde bekomen dan kon men alvast best beginnen met zijn zaakgelastigde Jan Scoonvorst, Heer van Arscot, de hand te vullen.

Want deze wist genoeg dat hij zijn meester éérst met 'n geschenk moest vereeren indien hij een gunstige regeling wenschte te verkrijgen.

De markies stierf dus in 1521 en het Aarschotsche raam draagt denzelfden datum.

— Wat 'n kleurige, voorname, rijke hulde! Markies de Croy zit

geknield op een bidstoel waarover een groen tapijt hangt. Ernstig kijkt hij voor zich uit met de samengevouwen handen op het geopende getijdenboek. Zijn harnas, uit staal van Toledo, steekt hel af op den zwart-grijzen achtergrond; het kniegewricht is met goud afgeboord. Over zijn wapenrusting draagt hij een fluweelen scharlaken wambuis waar wit satijn hier en daar doorkomt. Een malve mantel met breeden hermelijnen kraag hangt los om de schouders. Op het bont blinkt 't gouden, fiere snoer van het Gulden Vlies. Een lichte snor en een kringvormige korte baard geven een ernstigen trek aan het edele hoofd met de markiezenkroon. Aan den voet van den bidstoel ligt een prachtige hazewind die even omkijkt.

In het andere paneel zit een vosse mopshond boos te loeren naast de bidbank van zijne meesteres. Deze draagt een licht purperen mantel met breede plooien. Als een koorkap golft haar mantel neêr op het groene vloeikleed. Schouders en rug zijn met een hermelijnen kap bedekt. Het goudgele damasten kleed is met groote kringen doorweven en valt over de polsen in breede, witgevlekte mouw. Devoot zijn de fijne handen over 't gebedenboek gevouwen.

De markiezin glimlacht terwijl zij de oogen neergeslagen houdt. 'n Wondere glimlach. Een haarnet in gewafeld brokaat met edelsteenen daalt neer tot in den nek. Daarop rust de gouden kroon met aan weerszijden 4 groepen van 3 parelen, aan den voorkant een zeer groote robijn waarop een kruisje. Het goudgele haar is in 't midden gescheiden. Aan het breede nauwsluitend halssnoer hangt een zwaar juweel in kruisvorm.

Markies de Croy en zijne echtgenoote zijn geknield in dezelfde richting naar het mirakuleuze beeld van O. L. Vrouw daar voor hen op het altaar. Het raam prijkte immers in de O. L. V. Kapel.

*
* *

Twee andere ramen van de kerk te Aarschot zijn in Rugby, een stad gelegen op de spoorlijn Londen-Leicester, in Warwichshire. Rugby heeft een vermaarde school, gesticht in 1567. De kapel ervan is een gothiek pareltje met talrijke glasramen en is aan St.-Laurentius toegewijd. De oudstudenten plaatsten de ramen ter nagedachtenis van de « Old Rugbeians ». Zoo herinnert o. m. een raam aan hen die vielen in de Charge of the light Brigade te Balaclava gedurende den Krimoorlog. Een ander gedenkt de gesneuvelden van den Indischen Opstand 1857-59.

Een deel der ramen wordt « Arnold windows » genoemd omdat bestuurder Dr. Arnol ze aanschafte. Dit was ook het geval met de twee Aarschotsche ramen die in 1834 en 1836 werden aangeworven.

II

Het mooiste prijkt in 't koor achter 't altaar en stelt de Aanbidding

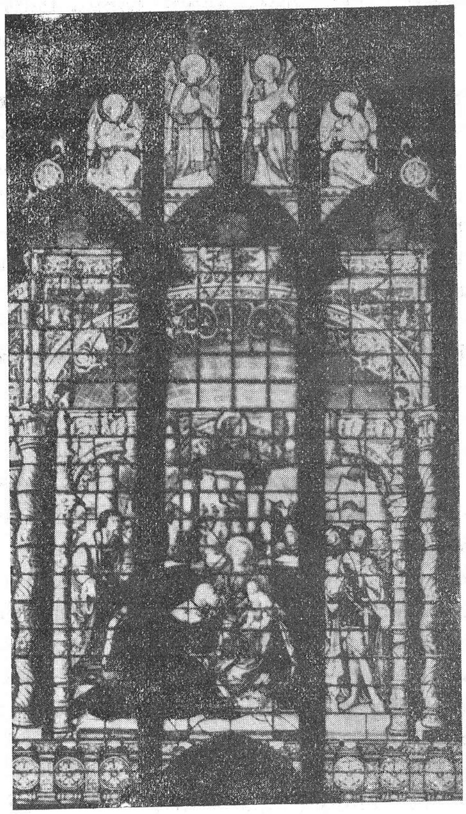

der Wijzen voor. Het was het eerste raam voor de Rugby-kapel dat uit het buitenland kwam. De leeraren en Dr. Arnold zelf brachten de koopsom bijeen en in 1834 werd het raam geplaatst.

Het is een glasraam van zeldzame schoonheid in Renaissancestijl. De drie wijzen dragen het koninklijk gewaad van den tijd van Frans I, koning van Frankrijk. De « Gids der kapel » herinnert er aan dat volgens de overlevering de drie Wijzen drie Koningen waren, Gaspar van Tarsus, Melchior van Arabia en Balthazar van Saba. Dikwijls wordt Gaspar afgebeeld als een oud man die goud aanbiedt, Melchior van middelmatigen leeftijd offert wierook en Balthazar, jong en zwart als 'n neger, geeft myrrhe.

De gedraaide zuilen doen denken aan modellen van Raphaël of aan die van de St-Marcuskathedraal te Venetië, waar zij na den Vierden kruistocht werden overgebracht uit Constantinopel.

Achter de balustrade zien wij dienstknechten van de Wijzen en ook boeren en herders in het veld. Boven de H. Maagd staat er een groote letter M.

Mr Kemp (*) vindt eenige gelijkenis tusschen Melchior (links) en Karel V onzen jongen keizer, naar een gravuur van Cranach de jongere. De dikke Habsburger onderlip en de gebogen knie bieden alleszins een treffende overeenkomst. Het bovenste deel van dit raam werd bijgevoegd om 't glas aan te passen aan den nieuwen lijst. Het hoofd der Lieve Vrouw is eveneens nieuw, daar het oorspronkelijke gebroken werd bij 't vervoer. Waarschijnlijk dagteekent dit raam uit de XVI[e] eeuw, de eeuw van Karel V en Frans I. Werk van de Vlaamsche school.

(*) H. T. Rhoades, A handbook to Rugby school Chapel, p. 36.

III

Het tweede raam staat aan den Noorderkant van het koorhek. Dr. Arnold kreeg het bedrag tot den aankoop ervan bijeen door een inschrijving waarvan de opbrengst moest dienen om de herstellingen aan het dak van de Aarschotsche kerk te bekostigen.

Zoo doet armoede onze kunstgewrochten verhuizen naar den vreemde! In 1836 werd het raam te Rugby geplaatst. Het stelt de verschijning voor van Jezus aan zijn H. Moeder. Het onderschrift: «Apparuit primo Mariae Magdalenae» is een foutieve toevoeging. Christus staat hier afgebeeld naar Isaïas LXIII 1-6: het gewaad is dieprood en in zijn goddelijke handen draagt de Verrezene den glorieusen standaard van zijn overwinning over Dood en Hel. Ook van dit raam zijn de kleuren eenig schoon.

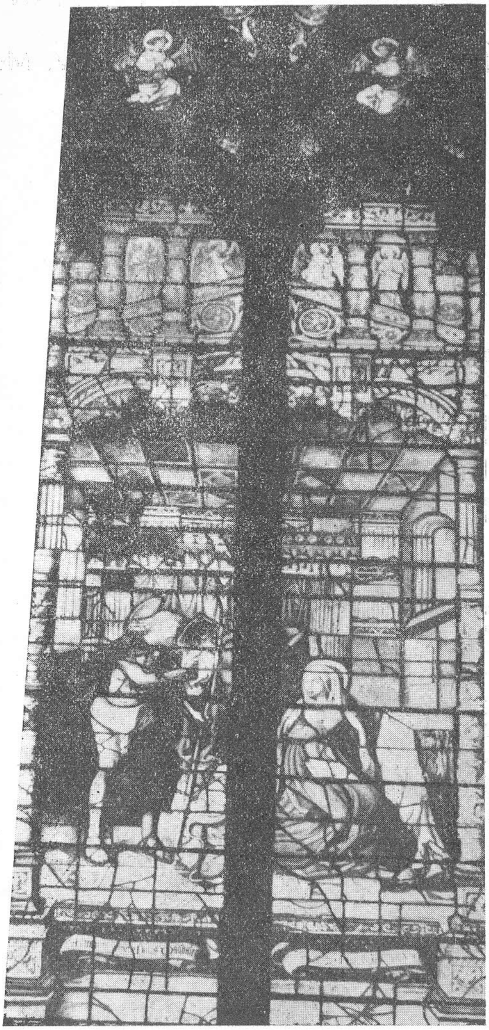

* * *

Het is wel jammer dat de drie ramen uit hun passend, stemmig kader, de kerk van Aarschot werden weggenomen. Londen en Rugby roemen nu op het bezit van onze kunstschatten, die ginder met al de schittering van hun zondoorbrande kleuren blijven getuigen voor de devotie en de liefde van de oude hertogelijke stad tot het genadebeeld van «Onse Lieve Vrouwe van de seven torens».

Londen, 23-8-1935.

FR. DE WAEL.

Bibliographie

M. D. B. WYNDHAM-LEWIS: Etude sur Charles-Quint. Ed. Payot, Parijs, 1932.

M. FRANSOLET : Le 400e anniversaire de la mort d'une illustre princesse belge. (Le XXe Siècle artistique et littéraire, 30 Nov. 1930).

Cte CARTON DE WIART : Une princesse belge de la Renaissance: Marguérite d'Autriche. Ed. Grasset, Parijs, 1935.

L. COVELIERS : Onze Lieve Vrouw van Aarschot. Fr. Tuerlinckx, Aarschot, 1912.

H. T. RHOADES: A handbook to Rugby school Chapel. G. E. Over, Rugby, 1913.

De Katholieke Encyclopaedie, Amsterdam: s. v. de Croy. (W. Mulders, S. J.)

Archief van het Victoria and Albert Museum, Londen.